

*Araştırma / Research Article***Aile sağlığı merkezine başvuranların geleneksel /alternatif tıpla ilgili görüşleri ve kullanım durumu****State of opinions and use about traditional / alternative medicine who applied to family health center**

Belgin Oral, Ahmet Öztürk, Elçin Balcı, Nergis Sevinç

ÖZET

Amaç: Bu çalışma; aile sağlığı merkezine başvuran kişilerin geleneksel ve alternatif tedavi yöntemleri hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarının saptanması amacıyla planlanmıştır. **Gereç ve yöntem:** Çalışma, Kayseri merkezindeki 4 Aile Sağlığı Merkezine 2015 yılı Ocak ayında başvuran 18 yaş üzeri 1100 kişiye yürütülmüştür. Sosyo-demografik özellikler ile geleneksel/alternatif tıpla ilgili görüşler ve kullanım durumlarını içeren bir anket formu bireylere yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır. **Bulgular:** Araştırma grubunda geleneksel/alternatif tıp yöntemlerinin herhangi birini duyma oranı %98,4'tür, en çok duyulan yöntem bitkisel ürün ve ilaçlarla tedavidir (%93,3). Çalışmaya katılanlar arasında bugüne kadar herhangi bir geleneksel veya alternatif tıp yöntemini kullanmış olanların oranı ise %65,8 olarak bulunmuştur. En çok kullanılan uygulamalar tedavi amacıyla kaplıca/ılıcaya gitme (%38,6) ve bitkisel ürün/ilâç kullanmadır (%37,2). Geleneksel/alternatif yöntemlerin kullanımı 30 yaş üzerindeki ve ekonomik durumu orta ve üzerinde olanlarda daha yüksektir ($p < 0.05$). Geleneksel/alternatif tıp uygulamalarının başta gelen kullanım amacı "herhangi bir hastalık" nedeniyle kullanım olup, genellikle kullanmaya akraba, arkadaş ve komşu tavsiyesi ile (%73,2) veya televizyon, radyo ve internetten etkilenecek (%42,6) karar vermişlerdir, doktor tavsiyesi ile kullanmaya karar verenler ise %7,9 oranındadır. Bu yöntemleri kullanmış olanların % 30,7'si herhangi bir yan etkiyle karşılaşmalarını belirtmişlerdir. **Sonuç:** Bireylerin neredeyse tamamına yakını en az bir geleneksel/ alternatif tedavi yöntemini duymuş, yaklaşık üçte ikisi de en az birini denemiştir. Yöntemleri kullanmada akraba-komşu veya medyanın yönlendirmesi ön plana çıktığından; halka yönelik eğitimlerin ve bu yöntemlerin sağlandığı işyeri ve TV/internet gibi ortamların denetiminin yararlı olacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

Purpose: This study was planned to determine the information, attitudes and behaviors about traditional and alternative treatment methods of people's who admitted to the family health centers. **Material and Methods:** This study was performed on 1100 people over the age of 18 who applied to four family health centers in central Kayseri in January 2015. A questionnaire including the sociodemographic characteristics and ideas and usage about traditional / alternative medicine were administered to the individuals using face to face interview technique. **Results:** In the research group, the rate of hearing about any traditional / alternative medicine methods was 98,4%, the most heard method was herbal treatment (93,3%). 65,8% of participants had used any traditional and alternative medicine method in the past. The most commonly used applications were thermal springs treatment (38,6%) and herbal products / drugs use (37,2%). Usage of traditional and alternative medicine methods were higher in the group of over 30 years of age, and with the middle and over economic status ($p < 0.05$). The overriding purpose of traditional /alternative medicine practices was usage for any disease. 73,2% of participants used these methods reported that they decided to use by the recommendations of the relatives, friends and neighbours, and 42,6% of them affected by internet, radio or television (TV), only 7,9% by recommendation of their doctors. Among users, the rate of any side effects attributed traditional / alternative medicine methods was 30,7%. **Conclusion:** Our data revealed that nearly all of the individuals have heard at least one traditional / alternative methods, together with approximately two third of them has tried these methods at least once. It is believed that, public education and control of the platforms such as workplaces and TV/internet which provides these methods will be useful, since the instruction of relatives, neighbours and media are the prominent factors of using traditional / alternative medicine methods.

Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Tıp Fakültesi, Kayseri, Türkiye.

Yazışma Adresi/Address for correspondence:
Belgin Oral,
Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Tıp Fakültesi, Kayseri, Türkiye.
belgin.zeybek@hotmail.com

Anahtar Kelimeler:
Alternatif tıp, geleneksel yöntemler, bitkisel ilaçlar

Key Words:
Alternative medicine, traditional methods, herbal medicines

Gönderme Tarihi/Received Date:
28.05.2015

Kabul Tarihi/Accepted Date:
09.02.2016

Yayınlanma Tarihi/Published Online:
18.03.2016

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütüne göre "geleneksel tıp", sağlığın korunması, iyileştirilmesi ya da devam ettirilmesi için kullanılan, farklı kültürlerle özgü teori, inanç ve deneyimlere dayalı bilgi, beceri ve uygulamaları ifade etmektedir (1, 2). Alternatif tıp ise, konvansiyonel tıbbi

uygulamalar yerine kullanılan ve etkisi bilimsel olarak kanıtlanmamış tedavi yöntemlerini içeren bir terim olup, bazı ülkelerde tamamlayıcı tıp ya da geleneksel tıp terimi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (2, 3).

Ülkeden ülkeye veya bölgeden bölgeye göre değişen bitkisel ya da hayvansal ürünlerle tedavilerin veya bazı uygulamaların yer aldığı geniş bir yelpazeyi

kapsayan geleneksel tıp, özellikle toplumsal düzeyde sağlık hizmeti veren uygulayıcılar tarafından yüzlerce yıldır kullanılmaktadır. Alternatif tıp uygulamalarının birçoğunun etkinliğine dair çok sınırlı kanıtlar olmasına rağmen, 1990'lardan bu yana özellikle sağlığı korumaya yönelik veya kronik hastalıklara karşı kullanımı birçok ülkede artmaktadır (2). Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde alternatif tıp ve geleneksel yöntemlerin kullanımının erişkinlerde % 40 civarında olduğu; bazı çalışmalarda gelişmiş Avrupa ülkelerinde % 70-90, gelişmekte olan ülkelerde ise % 95'lere ulaşabildiği tespit edilmiştir (4, 5). Öte yandan, bu yöntem ve ürünlere yapılan harcamalar da giderek artmakta olup, 2008 yılında Dünya genelinde 83 milyar dolara ulaştığı tahmin edilmektedir (5).

Türkiye'de de, sağlık bakımından modern tıp temel olmasına rağmen, tıp dışı geleneksel ve alternatif uygulamaların toplumda oldukça popüler olduğu bilinmektedir. Örneğin, Eskişehir'de kent merkezinde yapılan bir çalışmada bireylerin % 60'ının bu yöntemleri kullandığı (6), İzmir'de 60 yaş üzeri yaşlılarda ise bu oranın % 98,3'e ulaştığı belirlenmiştir (7). Öte yandan, son yıllarda alternatif ve tamamlayıcı uygulamalar ile ilgilenen sağlık profesyonellerinin giderek artması da bu tedavi yöntemlerini kullanan kişi sayısındaki artışta önemli rol oynamaktadır. Sağlık Bakanlığı da gelişmelere kayıtsız kalmayarak Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları (GTAT) Yönetmeliği ile bu alanda yapılacak çalışmalarla ilgili düzenlemeler getirmiştir (8).

Geleneksel ve alternatif uygulamaların kullanımında; kültürel, dinsel ve ekonomik gerekçelerin yanı sıra, modern tıbbi girişimlerden hoşnutsuz olmaya veya terminal dönemlerdeki hastalara son çare olarak denenmesine kadar çok çeşitli etkenler rol oynayabilmektedir (1, 6, 7). Kullanım sebepleri ne olursa olsun, bu uygulamalara başvuranlar için en çok endişe edilecek durum, hastalıklarına tanı koydurmada ve tıbbi tedavi almada gecikebilmeleri ya da ehil olmayan kişilerin müdahaleleri veya kullanılan yöntemin yan etkileri sonucu zarar görebilmeleridir. Örneğin, kullanılan çeşitli bitkisel ürünlerin kanser ilaçlarının etkinliğini azaltabildiği veya yan etkilerini artırabildiği gösterilmektedir (9).

Bu nedenle, toplumda geleneksel ve alternatif uygulamaların hangilerinin ne ölçüde ve ne amaçla kullanıldığının bilinmesi önem kazanmaktadır. Bu çalışma; aile sağlığı merkezine (ASM) başvuran kişilerin tıp dışı alternatif ve geleneksel uygulamalar hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarının saptanması amacıyla planlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma Kayseri Merkezindeki Melikgazi, Kocasinan, Talas ve Hacılar İlçelerinde 15-30 Ocak 2015 tarihleri arasında yapılan kesitsel bir araştırmadır. Bu merkez ilçelerde yer alan ve Toplum Sağlığı Merkezleriyle aynı binalarda bulunan 4 ASM'ye ilgili tarihlerde başvuran 18 yaş üzeri bireyler çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Daha önce yapılmış olan benzer bir çalışmada (6) % 60 olarak tespit edilmiş olan geleneksel/alternatif tıp uygulaması kullanım oranı göz önüne alınarak, % 95 güven aralığında ve $\pm$ % 3 sapma ile örnekleme alınması gereken kişi sayısı en az 1023 olarak belirlenmiş olup, çalışmaya 1100 kişinin alınması planlanmıştır.

Örnekleme alınacaklar ilçelerin nüfusuna göre tabakalandırılarak, gelişigüzel örnekleme ile, bu tarihlerde ASM'ye başvuran ve çalışmaya katılmayı kabul eden bireylere yüz yüze görüşme tekniği ile bir anket formu uygulanmıştır. Çalışma, örnekleme alınması planlanan 1100 kişi tamamlanincaya kadar sürdürülmüştür.

Anket formu; bireylerin sosyodemografik özellikleri ile geleneksel/alternatif tıpla ilgili görüşlerini ve kullanım durumlarını içeren, literatüre uygun olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış 27 adet sorudan oluşmaktadır. Ankette, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları yönetmeliğinde tanımlanmış olan yöntemlerin yanı sıra, ülkemizde sık başvurulduğu düşünülen şifalı su kaynaklarına veya kırık-çıkıkçıya gitme gibi uygulamalara da yer verilmiştir.

Elde edilen veriler SPSS 15.0 programında değerlendirilmiş, istatistiksel analizlerde χ^2 testi kullanılmış, $p < 0.05$ değerleri anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırma için Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulu'ndan etik onay, Kayseri İl Halk Sağlığı Müdürlüğü'nden idari izin alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma grubunun %59,3' ü kadın, %40,7'si erkek olup, yaş ortalamaları $40,7 \pm 15,0$ yıldır. Araştırma kapsamına alınan bireylerin %67,5'i evli, % 27,8'i yükseköğrenime sahip, %34,6'sı ev hanımı ve %92,9'u sosyal güvenceli olup, % 4,4'ü köy veya ilçede oturmaktadır.

Bireylere "geleneksel ya da alternatif tıp" terimi sorulduğunda %72,3'ü duyduğunu ifade etmiştir; ancak 10 başlık altında sorulan geleneksel/alternatif tıp yöntemleri ayrı ayrı sorulduğunda ise herhangi bir yöntemi duyma oranı %98,4'e çıkmıştır (Tablo 1). En çok duyulan yöntem bitkisel ürün ve ilaçlarla tedavidir

(%93,3). Geleneksel ya da alternatif tıp terimini duyanların oranı; 30 yaş ve altında olanlarda ($p=0.000$), şehir veya ilçe merkezinde yaşayanlarda ($p=0.001$), ekonomik durumu çok iyi veya iyi olanlarda ($p=0.000$), yüksekokul mezunlarında ($p=0.000$) ve kronik hastalığı olanlarda ($p=0.000$) daha yüksektir.

Tablo 1. Geleneksel/alternatif Tıp Yöntemlerinin Duyulma Durumu

Uygulama/yöntem (N=1100)	Duyanlar	
	Sayı	%
Herhangi bir yöntem	1082	98,4
Bitkisel ürünler ve ilaçlar	1026	93,3
Kaplıca/ılıca	1025	93,2
Kırıkçı/çıkıkçı	994	90,4
Kupa/şişe çekme	964	87,6
Sülük tedavisi	884	80,4
Akupunktur	801	72,8
Hacamat	727	66,1
Hipnoz	723	65,7
Hayvansal ürünler (arı zehiri, eşek sütü, köpekbalığı kıkırdığı vb.)	572	52,0
Ozon tedavisi	570	51,8

Herhangi bir geleneksel / alternatif tıp yöntemini duyduğunu belirtenlerin % 79,5'i akraba, arkadaş veya komşusundan duyduğunu belirtmiştir, bunu % 66,0 ile TV-radyo ve % 34,6 ile internet izlemektedir.

Geleneksel ve alternatif uygulamalar hakkındaki görüş ve düşünceler incelendiğinde; katılımcıların yaklaşık üçte ikisinin bu yöntemleri tıbbi tedaviye yardımcı olarak gördükleri, buna karşın yaklaşık her beş bireyden birinin bu yöntemlerin hiçbir zararı olmadığını ve tıbbi tedavinin gecikmesine neden olmayacağını düşündükleri tespit edilmiştir (Tablo 2).

Çalışmaya katılanlar arasında bugüne kadar herhangi bir geleneksel veya alternatif tıp yöntemini kullanmış olanların oranı ise %65,8 olarak bulunmuştur (Tablo 3). En çok kullanılan uygulama tedavi amacıyla kaplıca/ılıcaya gitmektir (%38,6).

Tablo 3'de görüldüğü gibi bitkisel ürünler ve ilaçlar da yaygın olarak kullanılmaktadır. Herhangi bir geleneksel veya alternatif yöntem kullanım durumunun araştırma grubunun çeşitli özelliklerine göre dağılımı Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4'de görüldüğü gibi, katılımcıların geleneksel/alternatif tıbbi kullanıma durumu cinsiyete, öğrenim durumuna, yerleşim yerine göre değişmezken; 30 yaş üzerindeki, evliler ve ekonomik durumu orta ve üzerinde olanlarda daha yüksek kullanım oranları tespit edilmiştir ($p<0.05$). Kronik hastalığı bulunanlarda da istatistiksel olarak anlamlı bulunmasa da kullanım oranı daha yüksektir.

Tablo 3. Geleneksel/alternatif Tıp Yöntemlerinin Kullanılma Durumu

Uygulama/yöntem (N=1100)	Kullanılanlar	
	Sayı	%
Herhangi bir yöntem	724	65,8
Kaplıca/ılıca	425	38,6
Bitkisel ürünler ve ilaçlar	409	37,2
Kupa/şişe çekme	215	19,5
Kırıkçı/çıkıkçı	166	15,1
Hacamat	75	6,8
Sülük tedavisi	70	6,4
Akupunktur	61	5,5
Hayvansal ürünler (arı zehiri, eşek sütü, köpekbalığı kıkırdığı vb.)	23	2,1
Ozon tedavisi	17	1,5
Hipnoz	11	1,0

Tablo 2. Geleneksel/alternatif Tıp Yöntemleri Hakkında Görüş ve Düşünce Durumu

GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELER	Katılan		Katılmayan		Kararsız / Bilmiyor	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Esas olan tıbbi tedavidir, bu yöntemler tıbbi tedaviye yardımcı olabilir	746	67,8	116	10,5	238	21,6
Bu yöntemler bireylerin tıbbi tedavi almalarını geciktirebilir	580	52,7	212	19,3	308	28,0
Bu yöntemler sadece tedavisi olan basit hastalıklarda kullanılabilir	537	48,8	251	22,8	312	28,4
Bazıları tıbbi tedavi kadar etkilidir	490	44,5	342	31,1	268	24,4
Bu yöntemler sadece tıbbi tedavinin olmadığı durumlarda kullanılabilir	464	42,2	322	29,3	314	28,5
Bu yöntemler için doktora danışmaya gerek yoktur	271	24,6	666	60,5	163	14,8
Bu yöntemler tamamen zararsızdır	231	21,0	566	51,5	303	27,5

Tablo 4. Çeşitli Sosyo demografik Özelliklere Göre Geleneksel/alternatif Tıp Yöntemlerini Kullanma Durumu

Özellik	Geleneksel/alternatif Tıp Kullanma Durumu					
	Kullanan		Kullanmayan		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	724	65,8	376	34,2	1100	100,0
Cinsiyet						
Erkek	288	64,3	160	35,7	448	100,0
Kadın	436	66,9	216	33,1	652	100,0
$\chi^2 = 0,789$, $p=0,374$						
Yaş						
30 yaş ve altı *	209	59,5	142	40,5	351	100,0
31-49 yaş arası	285	68,8	129	31,2	414	100,0
50 yaş ve üzeri	230	68,7	105	31,3	335	100,0
$\chi^2 = 9,022$, $p=0,011$						
Medeni Durum						
Evli *	518	69,7	225	30,3	743	100,0
Bekar	155	57,6	114	42,4	269	100,0
Eşi Ölmüş/Boşanmış	51	58,0	37	42,0	88	100,0
$\chi^2 = 15,474$, $p<0,001$						
Ekonomik Durum						
Çok iyi- İyi	238	69,4	105	30,6	343	100,0
Orta	417	66,6	209	33,4	626	100,0
Kötü- Çok kötü *	69	52,7	62	47,3	131	100,0
$\chi^2 = 12,182$, $p=0,002$						
Yerleşim Yeri						
Şehir- İlçe Merkezi	690	65,6	362	34,4	1052	100,0
Kasaba/köy	34	70,8	14	29,2	48	100,0
$\chi^2 = 0,561$, $p=0,454$						
Öğrenim Durumu						
Herhangi bir okul bitirmeyen	74	68,5	34	31,5	108	100,0
İlk/ortaokul mezunu	219	65,6	115	34,4	334	100,0
Lise mezunu	232	65,9	120	34,1	352	100,0
Yüksekokul mezunu	199	65,0	107	35,0	306	100,0
$\chi^2 = 0,444$, $p=0,931$						
Kronik hastalık						
Yok	477	63,9	269	36,1	746	100,0
Var	247	69,8	107	30,2	354	100,0
$\chi^2 = 3,631$, $p=0,057$						

* Farklı doğuran gruplar

Herhangi bir geleneksel/alternatif tıp uygulaması kullanmış olanlara buna nasıl karar verdikleri sorulduğunda ilk sırada akraba, arkadaş ve komşu (%73, 2) tavsiyesi ile kullanma gelmektedir, bunu %42,6 ile TV radyo veya internetten etkilenecek karar verme takip etmektedir. Doktor tavsiyesi ile kullanmaya karar verenler ise %7,9 oranındadır.

Herhangi bir yöntem kullananların amaçları incelendiğinde, “bir hastalık nedeniyle kullanım” ilk sırada gelmektedir (%44,6), ikinci en sık kullanma amacı ise ağrı sorunudur (%39,9). “Stres/yorgunluk giderme” nedeni kullanım %25,6, kilo verme amacıyla kullanım ise % 17,1 oranında bulunmuştur.

Bu yöntemleri kullanmış olanların % 30,7’si herhangi bir yan etkiyle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. En sık görülen yan etkiler; kaşıntı ve deride döküntü (%14, 0), yorgunluk (%7,0), bulantı (%5,6) ve ishaldir (%5,5). Herhangi bir yöntem kullananların %68,0’i bu yöntemlerden yarar gördüğünü, %60,9’u ise şikayetleri tekrarladığında aynı yöntemi tekrar kullanmayı düşündüğünü belirtmiştir.

Herhangi bir bitkisel ürün kullananların % 61,5’i bunu aktardan temin etmiştir, %11,2’ si eczaneden, %11,2’si pazardan ve % 10,1’i televizyon/internetten ve % 5,8’i birden fazla yerden temin ettiğini belirtmiştir.

TARTIŞMA

Geleneksel ve alternatif tıp, son yıllarda özellikle medyada sık sık gündeme gelen ve yapılan tartışmaların da katkısıyla halk arasında daha çok duyulmaya başlayan çeşitli uygulamaları kapsamaktadır. Nitekim çalışmamıza katılanlar arasında da “geleneksel tıp” ya da “alternatif tıp” terimlerinin duyulma oranı %72,3 olarak tespit edilmiş, bu uygulamalar teker teker açıklanarak sorgulandığında ise bireylerin neredeyse tamamına yakınının (%98,4) herhangi bir yöntemi duyduğu/bildiği belirlenmiştir. Bilgi düzeyine yönelik hem toplum genelini hem de herhangi bir yöntemi kapsayan fazla sonuç bulunmamaktaysa da, Suudi Arabistan’daki erişkinlerde geleneksel ve alternatif yöntemleri bilme oranının % 88,8 (10), İzmir’de kırsal kesimde yaşayan 60 yaş üzeri bireylerde ise %69,7 olması, çalışmamıza paralel olarak büyük bir kesimce bu yöntemlerin bilindiğini göstermektedir (7). Çalışma grubumuzun nispeten eğitimi yüksek kişilerden oluşması da bu sonuca katkıda bulunmuş olabilir. En fazla bilinen uygulama %93,3 oranı ile bitkisel ürünler ve ilaçlar olup, ülkemizde toplumda (11) veya sağlıkla ilgili öğrencilerde (12, 13) yapılan çalışmalarda da benzer şekilde en çok bilinen yöntemin bitkisel tedavi yöntemleri olduğu gösterilmiştir. Öte yandan kaplıca/ılıcaı kullanma da bitkisel tedaviye yakın

oranda bilinmektedir ki, bu durum kaplıca/ılıcaların toplumda turistik amaçtan ziyade tedavi amaçlı olarak görüldüğünün bir göstergesidir ve ülkemizde hem termal ve mineralli suların yaygın olmasından hem de kas-iskelet sistemi başta olmak üzere değişik hastalıkların tedavisine iyi geldiği düşüncesinin yıllardır dillendirilmesinden kaynaklanabilir.

Bireylerin geleneksel/ alternatif uygulamalar hakkındaki görüş ve düşünceleri incelendiğinde, yaklaşık üçte ikisinin tıbbi tedaviyi esas olarak görmesi ve yarısından fazlasının (% 52,7) bu yöntemlerin bireylerin tıbbi tedavi almalarını geciktirebileceğini ifade etmesi olumlu olarak değerlendirilebilir. Nitekim Sağlık Bakanlığının yönetmeliğinde de “Uygulamalar hastalığın standart tedavisinin yerine geçecek ve devam eden tedaviyi aksatacak şekilde yapılamaz” ibaresi yer almaktadır (8). Ancak, katılımcıların %24,6’sının doktora danışmadan bu yöntemlerin kullanılabilirliğini, % 21’inin ise tamamen zararsız olduğunu düşünmesi, kişilerin olumsuz yan etkilere de açık olduklarını göstermektedir. Sık kullanılan bazı bitkisel ürünlerin bile uygun kişi ve durumlarda kullanılmadığı taktirde, hafif bulantı-kusmadan başlayıp kanamaya eğilime, anafaksi ve konfüzyona varan yan etkileri olabileceği bilinmektedir (9, 14). Bu nedenle bu tip uygulamaların sadece tedaviye yardımcı olmak ya da yan etkileri azaltmak gibi sebeplerle ve mutlaka eğitilmiş hekimler tarafından verilmesi sağlanmalıdır. Öte yandan, araştırma grubunun %44,5’i bu uygulamaların tıbbi tedavi kadar etkili olduğuna inanmaktadır ki ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda da benzeri görüşler saptanmaktadır. Örneğin Bülbül ve arkadaşlarının yapmış olduğu bir çalışmada ebeveynlerin %22,9’u alternatif tedavi yöntemlerinin tıbbi tedavi kadar etkili olduğunu düşünmektedir (15). Üstelik, bazı çalışmalarda ise toplumun %11,5 - 22,0’sinin geleneksel tıbbın modern tıba göre daha da başarılı ve etkili olduğuna inandıkları tespit edilmiştir (16, 17). Toplumumuzun kültürel yapısının yanı sıra, çağdaş tıp hizmetlerinin tanıtımındaki ve kullanımındaki yetersizliklerin, bireylerin eğitim ve ekonomik durumlarının iyi olmamasının ve modern tıp hizmetlerinin verilmesinde ortaya çıkan aksaklık ve çatışmaların da bireylerde bu algının gelişmesine katkısı olabileceğini düşünmekteyiz.

Çalışmamıza katılanların %65,8’i bugüne kadar herhangi bir geleneksel veya alternatif tıp yöntemi kullandığını ifade etmiştir. Bu oran ülkemizde genel toplumda yapılan bazı çalışmaların sonuçlarıyla benzerdir. Örneğin Eskişehir ve Ankara’da yapılan iki çalışmanın birinde toplumun % 60’inin (6), diğerinde ise 65 yaş üzerinde yaşlıların % 65’inin (16) bu yöntemleri kullanmış olduğu bulunmuştur. Kırsal

kesimde 65 yaş üzerinde yapılan bir başka çalışmada (7) ise kullananların oranı %98,3 gibi grubun tamamına yakını şeklinde belirlenmiştir, ancak ilgili çalışmada dua gibi dini uygulamaların da bulunması kullanım oranını artırmış olabilir. Öte yandan özellikle kanser ve diğer kronik hastalığı bulunanlarda yaygın olarak kullanıldığı ve bazı çalışmalarda kullanım oranlarının % 80'i geçtiği (3, 18) bir çalışmada ise hemşirelik öğrencilerinde bile geleneksel/alternatif yöntem kullanım sıklığının %61,2'ye ulaştığı (13) gösterilmiştir. Dünya geneline bakıldığında da özellikle az gelişmiş ülkelerde bu yöntemlerin geleneksel uygulamalar ağırlıklı olarak oldukça yüksek oranda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Mali'de % 75, Suudi Arabistan'da % 85, Etiyopya'da % 90'a varan kullanım oranları tespit edilmiştir (5, 10). Son yıllarda gelişmiş birçok ülkede de tamamlayıcı tıp uygulamaları şeklinde bu yöntemlerin uygulandığı, kullanım oranlarının ABD'de % 42, Fransa'da % 49 iken, Kanada'da % 70'e, Japonya ve Almanya'da % 80'e ulaştığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (5, 19).

Alternatif tıp yöntemlerinin çeşitli değişkenlere göre duyulma ve kullanılma durumu incelendiğinde; beklendiği gibi daha eğitimli, daha genç, merkezlerde yaşayan ve ekonomik durumu daha iyi olan bireylerin bu yöntemleri daha yüksek oranda bildikleri tespit edilmiştir. Bu tip yöntemlerin daha ileri yaşlarda ve muhtemelen kronik bir rahatsızlığı olup değişik çareler arayan kişilerde daha sık kullanılacağı düşünülebilir. Nitekim yapılan bazı çalışmalarda orta ve ileri yaşlarda kullanımın arttığı saptanmıştır (10, 20). Bu yöntemlerin kanser ve çeşitli kronik hastalıklardaki kullanımına yönelik birçok çalışma bulunmaktadır (3, 18, 21-24). Çalışmamızda da benzer şekilde genç yaşta olanlara göre 30 ve ileri yaşta olanlarda daha yüksek oranda kullanım olduğu bulunmuştur. Kronik hastalıklılarda da istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kullanım daha yüksek orandadır. Geleneksel ve alternatif tedavi yöntemleri, ücretleri SGK tarafından ödenmeyen, dolayısıyla kullanacak kişilerin cebinden karşılaması gereken uygulamalardır. Bu nedenle çalışmamızda tespit edildiği gibi ekonomik durumu kötü olanlarda kullanımın daha az olacağı beklenebilir. İzmir'de yapılan bir çalışmada da gelir düzeyinin kullanımı etkilediği gösterilmiştir (11). Çalışmamızda katılımcıların eğitim düzeyi ile bu yöntemlerin kullanımı arasında bir farklılık bulunamamıştır. Bu konuda yapılan bazı çalışmalarda anlamlı farklılık bulunamazken (6, 11, 25), bazılarında eğitimlilerde (20, 26), bazılarında ise eğitimsizlerde (10) daha yüksek oranlar tespit edilmiştir.

Geleneksel ve alternatif tıp yöntemlerinden en fazla kullanılanı %38,6 ile tedavi amacıyla "kaplıca/ılıca'ya gitme"dir. Çalışmanın yapıldığı Kayseri ilinin

çevresinde sıcak su kaynaklarının yaygın olması da bu oranın yüksekliğinde rol oynamış olabilir. Kaplıca ve ılıcalardaki şifalı suların çeşitli hastalıklara iyi geleceği inancıyla daha çok geleneksel uygulamalar şeklinde ve genellikle turizm amacıyla kullanıldığı bilinmektedir. Aslında balneoterapi adı altında bilimsel uygulamaların da yapıldığı, öte yandan özellikle kalp, böbrek ve karaciğer yetmezliği ya da aktif kanser varlığı gibi durumlardaki bilinçsiz kullanımda sorunlara da yol açabilecek bir uygulamadır. Bitkisel ürünler ve ilaçlar %37,2 kullanım oranı ile kaplıca/ılıca'yı takip etmektedir. Gerek ülkemizde (3, 6, 7, 11, 16, 18, 25) gerekse farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda (10, 19, 21, 22) en fazla kullanılan yöntem olarak karşımıza bitkisel ürünler çıkmaktadır. Bunlardan Ankara'da Aile hekimlerine başvuranlarda bitkisel ürün kullanım oranı % 84,5'e ulaşmaktadır (25). Bu durum, bitkisel ürünlerle ilgili tanıtım ve reklamların yaygın olmasına, bu ürünlerin kolay ulaşılabilir olmasına ve doğal oldukları için zararsız olabileceği düşüncesine bağlanabilir.

Geleneksel ve alternatif tıp yöntemlerini gerek duymada (%80,4), gerekse kullanmada (%73,2) akraba, arkadaş veya komşu gibi yakın çevrenin en büyük rolü oynadığı görülmektedir. Benzer çalışmaların çoğunda da aile, akraba ve arkadaşlar bu yöntemlerin en çok duyulduğu veya kullanmak için tavsiye alındığı kişilerdir (13, 16, 23, 27). Hemşirelik öğrencilerinde bile benzer sonuçlar tespit edilmiştir (13). Bu durum toplumumuzun gelenek ve göreneklerine bağlı olmasına, aile yapısına önem vermesine, akraba ve arkadaş-komşuluk ilişkilerinin güçlü olmasına ve kendisinin yarar gördüğü bir şey varsa yakın çevresiyle paylaşmak istemesine bağlanabilir. İzmir'de 18 yaş üzeri bireylerde yapılan çalışmada ise bu yöntemler hakkındaki bilgi kaynaklarının başında TV-radyo (%76,6) ve kitap-dergi-gazetenin (%76,1) geldiği, bunları da bu yöntemleri kullanan kişilerin (%53,3) izlediği belirlenmiştir (11). Çalışmamızda da katılımcıların yaklaşık üçte ikisi yöntemleri TV-radyodan duyduğunu, bu yöntemleri kullandığını belirtenlerin de %42,6'sının TV ve internetten etkilenecek kullanmaya karar verdiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle bu işin pazarlamasını yapan internet siteleri veya bazı uydu kanalları nedeniyle bilinçsiz kullanımın artacağı düşünülrse, bu alanın kontrolüne yönelik önlemlerin alınması ve düzenlemelerin yapılması gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Alternatif/geleneksel uygulamaları kullananların çok az bir kısmı (%7,8) bir doktora danışarak veya onun tavsiyesi üzerine bu yöntemleri kullandıklarını belirtmiştir. Aslında bu yöntemlerin verebileceği

zararlar nedeniyle mutlaka bir hekime danışarak kullanılması gerektiği düşünülse de, toplumumuzda henüz bu anlayışın çok uzağında olduğumuz görülmektedir. Yapılan çalışmalarda ağrı veya hipertansiyon gibi durumları nedeniyle bu yöntemleri kullandıklarını belirtenlerde de doktor önerisiyle kullanım %3,1-15,1 arasında değişmektedir (28, 29). Üstelik tedavi altında olan ve bu sırada ilgili yöntemleri kullananlar bu durumu doktorlarına da söylememektedir. Örneğin kanserli hastaların %60'ının (24), diyabetli çocuklarında geleneksel/ alternatif yöntemleri deneyen ebeveynlerin ise % 81,2'sinin bunu doktorlarından sakladıkları ortaya konulmuştur (30). Bu durum istenmeyen yan etkilerin veya tedavide başarısızlıkların gelişmesine yol açabileceğinden, hastaların bilgilendirilerek daha açık davranmaları sağlanmalıdır.

Araştırmamızda herhangi bir yöntem kullananlara kullanma amaçları sorulduğunda ilk sırada (%44,6) bir hastalık nedeniyle kullanım olduğu, ikinci en sık kullanma amacının ise ağrı sorunu (%39,9) olduğu saptanmıştır. Daha önce 10 farklı ülkede yayınlanmış olan 16 yayının sistematik incelemesinde en sık kullanım amacının sırt ağrıları ve problemleri olduğu saptanmıştır (20,). Diğer bazı araştırmalarda da kullanım amacı olarak benzer şekilde “sağlık sorunları”nın en önde geldiği bulunmuştur (11, 13, 26).

SONUÇ

Aile sağlığı merkezlerine başvuran bireylerin neredeyse tamamına yakınının en az bir geleneksel/ alternatif tedavi yöntemini duyduğu, yaklaşık üçte ikisinin de bu yöntemlerden en az birini denediği tespit edilmiştir. Öte yandan, bu yöntemlerin genellikle akraba-komşu veya medyanın yönlendirilmesiyle ve aktardan ya da internetten temin edilmesi, yani sağlık personel ve kurumlarının devre dışı olması düşündürücüdür. Kontrolsüz kullanımında ciddi yan etkiler oluşabileceği için, bu yöntemlerin özellikle tamamlayıcı olarak ve hekim kontrolünde uygulanmasının sağlanması önemlidir. Bu amaçla, özellikle kontrole geldiğinde verilen tedaviden yarar görmediğini belirtenler başta olma üzere, ASM'ye başvuran kişilerin muayenelerinde geleneksel/ alternatif tedavi yöntemlerine ilişkin tutum ve davranışları da öğrenilip konu hakkında bilgilendirmeler yapılabilir. Ayrıca bu yöntemlerin sağlandığı işyeri ve TV/internet gibi ortamların denetiminin, yine halka yönelik eğitimlerin yararlı olacağı düşünülmektedir.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışma Aile Sağlığı Merkezlerine başvuranlarda yapıldığı için sonuçlar tüm toplumu yansıtmayabilir. Ayrıca yöntemlerin kullanım amaçları sorgulanırken genel olarak yer alan “sağlık sorunu/hastalık” seçeneğinin, kronik hastalık tipleri ve maligniteyi de içerecek şekilde detaylandırılması daha anlamlı sonuçlar verebilirdi.

KAYNAKLAR

1. Kaplan M. Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No : 257. Ankara 2010
2. Traditional medicine. www.who.int/topics/traditional_medicine/en/ (Erişim tarihi: 06. 05. 2015)
3. Kav S, Hanoğlu Z, Algier L. Türkiye’de kanserli hastalarda tamamlayıcı ve alternatif tedavi yöntemlerinin kullanımı: literatür taraması. Uluslararası Hematoloji–Onkoloji Dergisi 2008;18 (1):32-38
4. Complementary and Alternative Medicine: What People Aged 50 and Older Discuss With Their Health Care Providers. AARP and National Center for Complementary and Alternative Medicine Survey Report. April 2011. https://nccih.nih.gov/sites/nccam.nih.gov/files/news/camstats/2010/NCCAM_aarp_survey.pdf (Erişim tarihi : 29.04.2015)
5. Robinson MM, Zhang X: The World Medicine Situation 2011; Traditional Medicines: Global Situation Issues and Challenges. Geneva: WHO; 2011
6. Çetin O. Eskişehir’de tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı. Sosyo Ekonomi 2007; 2:90-105
7. Sağkal T, Demiral S, Odabaş H, Altunok E, Kırsal Kesimde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Yöntemlerini Kullanma Durumları F.Ü.Sağ.Bil.Tıp Derg.2013; 27 (1): 19 – 26
8. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği 27 ekim 2014 Sayı:29158 iletişim adresi:www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141027-3.htm (Erişim tarihi : 29.04.2015)
9. Tıbbi Onkoloji Derneğinin Kanser Alanında Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavilere Bakışı <http://www.kanser.org/toplum/?action=sayfa&id=2> (Erişim tarihi : 14.05.2015)
10. Elotomy AT, AlBedah AMN. Public Knowledge, Attitude and Practice of Complementary and Alternative Medicine in Riyadh Region, Saudi Arabia. Oman Medical Journal 2012; 27(1): 20-26
11. Araz A, Harlak H, Meşe G, Sağlık Davranışları ve Alternatif Tedavi Kullanımı TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2007; 6 (2). 112-122
12. Akan H ve ark. Knowledge And Attitudes Towards Complementary And Alternative Medicine Among Medical Students in Turkey BMC Complementary and Alternative Medicine 2012; 12:115
13. Araz N Ç, Taşdemir H, Parlar S, Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Tıp Dışı Alternatif ve Geleneksel Uygulamalar Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi / Gümüşhane University Journal of Health Sciences: 2012;1(4):239-251
14. Uzun MB, Aykaç G, Özçelikay G. Bitkisel ürünlerin yanlış kullanımı ve zararları. Lokman Hekim Journal, 2014;4(3):1-5
15. Bülbül S, Turgut M, Köylüoğlu S, Çocuklarda tıp dışı alternatif uygulamalar konusunda ailelerin görüşleri Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2009; 52: 195-202

16. Özer Ö, Şantaş F, Yıldırım HH. An evaluation on levels of knowledge, attitude and behavior of people at 65 years and above about alternative medicine living in Ankara. *Afr J Tradit Complement Altern Med.* 2013; 10 (1):134-141
17. Çarkoğlu A, Kalaycıoğlu E. Türkiye’de Sağlık: Toplum bilimsel bir Değerlendirme. https://research.sabanciuniv.edu/19127/1/Saglik_Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 20.04.2015)
18. Kucukoner M, Bilge Z, Isikdogan A, Kaplan M, Inal A, Urakci Z. Complementary and Alternative Medicine usage in Cancer Patients in Southeast of Turkey. *Afr J Tradit Complement Altern Med.* 2013; 10(1):21-25
19. Shumer G, Warber S, Motohara S, Yajima A, Plegue M, Bialko M, et al, Complementary and alternative medicine use by visitors to rural Japanese family medicine clinics: results from the international complementary and alternative medicine survey *BMC Complementary and Alternative Medicine* 2014; 14: 360
20. Frass M, Strassl RP, Friehs H, Michael Mullner M, Kundi M, Kaye AD. Use and Acceptance of Complementary and Alternative Medicine Among the General Population and Medical Personnel: A Systematic Review *The Ochsner Journal* 2012; 12(1):45–56
21. Nissen N, Lunde A, Pedersen C. G, Johannessen H. The use of Complementary and alternative medicine after the completion of hospital treatment for colorectal cancer: findings from a questionnaire study in denmark *BMC Complementary and Alternative Medicine* 2014; 14: 388
22. Dhanoa et al. Complementary and alternative medicine use amongst Malaysian orthopaedic oncology patients *BMC Complementary and Alternative Medicine* 2014; 14:404
23. Biçen C, Erdem E, Kaya C, Karataş A, Elver Ö, Akpolat T, Kronik Böbrek Hastalarında Bitkisel Ürün Kullanımı *Türk Neph Dial Transpl* 2012; 21 (2): 136-140
24. Malak A, Karayurt Ö, Demir E, Yümer A. Complementary and Alternative Medicine in Cancer Patients - Analysis of Influencing Factors in Turkey *Asian Pac J Cancer Prev* 2009; 10(6), 1083-7
25. Gamsızkan Z, Yücel A, Kartal M. Hastalarda Bitkisel Ürün Kullanımı. *J Clin Anal Med* 2012;3(3): 300-2
26. Er Ö, Mistik S, Özkan M, Öztürk A, Altınbaş M, Factors related to complementary/ alternative medicine use among cancer patients in central Anatolia *Tumori* 2008; 94: 833-837
27. Bozkaya Ö, Akgün İ, Birgi E, Çinkoğlu A, Göğ K, Karadeniz D, Anne Babaların Çocuklarında Uyguladıkları Alternatif Tıp Yöntemleri *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi* 2008; 22(3): 129 – 135
28. Güngörmüş Z, Kıyak E, Ağrı Yaşayan Bireylerin Tamamlayıcı Ve Alternatif Tedaviye İlişkin Bilgi, Tutum Ve Davranışlarının Değerlendirilmesi *AĞRI* 2012;24(3):123-129
29. Güven ŞD, Muz G, Ertürk NE, Özcan A. Hipertansiyonlu bireylerde tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanma durumu. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi* 2013; 2(3):160-66
30. Haliloğlu B, İşgüven P, Metin Yıldız M, Arslanoğlu İ, Ergüven M. Complementary and Alternative Medicine in Children with Type 1 Diabetes Mellitus *J ClinResPedEndo* 2011;3(3):139-143.

© GATA. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non-Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, noncommercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

Source of Support: Nil, Conflict of Interest: None declared